

Friskolornas riksförbunds yttrande över betänkandet Skolor mot brott (SOU 2024:17)

Förbundet har getts möjlighet att lämna synpunkter på ovanstående betänkande och vill lämna följande yttrande.

Sammanfattning Förbundet

- **vill påtala** vikten av att alla samhällsinstitutioner samverkar för att förebygga brott, men att skolans viktigaste brottsförebyggande uppgift är att tillhandahålla en god utbildning, vilket utgör en betydande säkerhetsfaktor för eleverna,
- **avstyrker** förslaget om införande av ett helt nytt kapitel 5a i skollagen, då det är lämpligt att införa eventuella nya bestämmelser i befintligt kapitel 5 om trygghet och studiero,
- **avstyrker** förslaget om att skolan ska bedriva ett kunskapsbaserat systematiskt brottsförebyggande arbete, där skolhuvudmannen är ansvarig för detta samt att årliga kartläggningar och åtgärdsplaner ska upprättas,
- **ställer sig tveksamt till** förslaget att vikten av att respektera samhällets lagar och regler ska uppmärksammas i utbildningen, då läroplanerna redan innehåller krav på ett tydligt värdegrundsarbete,
- **tillstyrker delvis** förslaget om att det ska bedrivas ett arbete för att säkerställa en beredskap att hantera allvarliga våldssituationer, eftersom ett sådant arbete redan sker bland annat genom det systematiska arbetsmiljöarbetet. Förbundet tillstyrker dock att en vägledning tas fram med Skolverket som samordnande myndighet,
- **avstyrker** förslaget om skolan ska se till att obehöriga inte ges fritt tillträde till verksamhetens område, eftersom det är viktigt att möjligheten att begränsa obehöriga personers tillträde finns, men inte att det ska utgöra en skyldighet för skolan när behov av detta inte föreligger,
- **ställer sig tveksamt till** förslaget om att skolan ska ges en möjlighet att besluta om undersökning av bland annat väskor, då förslaget är juridiskt komplicerat,

integritetskränkande och innebär formalielkrav som kan innebära att fördelarna med förslaget inte uppvägs av nackdelarna. Dessutom finns redan i skollagen bestämmelser om att få omhändertaga ordningsstörande eller farliga föremål,

- **tillstyrker** förslaget om att skolan ges ansvar att polisanmäla vid misstanke om brott, men anser att polisanmälan inte endast ska avse misstanke om att en elev begått brott utan även brott mot elev av ex lärare,
- **anser att** utredningens konsekvensanalys är bristfällig, då ingen analys skett av fristående förskolors och skolors konsekvenser av förslagen.

Inledning

Förbundet ser med oro på det ökande våldet i Sverige genom bland annat gängkriminalitet och med allt yngre förövare och brottsoffer. Förbundet ser därför att det är av vikt att alla samhällsinstitutioner samverkar och tar sin del av ansvaret för det brottsförebyggande arbetet. Det får till följd att skärpta regler som kan vara både integritetskränkande och sekretessbrytande måste accepteras, åtminstone under en begränsad tidsperiod. Förbundet har tidigare yttrat sig över förslag till ny lagstiftning gällande det brottsförebyggande arbete som berör skolväsendet och där föreslagit att de författningsförslag som allvarligt riskerar kränka integriteten hos elever och andra berörda och eventuellt också står i strid mot grundlagsskyddade rättigheter kan tidsbegränsas under en period då samhället kraftsamlar mot brottslighet.

Med detta sagt vill förbundet också påtala svårigheterna i att ge skolhuvudmännen och rektorerna ytterligare administrativa uppgifter – därtill för områden som det är tveksamt om rektor har den kunskap och kompetens som krävs. Särskilt för rektorer har uppdraget utvidgats och arbetsbördan ökat genom nya bestämmelser och krav på både beslut, dokumentation och planer för fler områden där skolan måste agera. Det är av vikt att kunskapsuppdraget för skolan prioriteras och till viss del också renodlas eftersom, på det sätt som utredningen också beskrivit, en god utbildning är av största vikt för det brottsförebyggande arbetet och för att säkra att ungdomar får en annan karriär än inom brottsligheten. Bland skyddsfaktorerna återfinns till exempel positiv skolanknytning och goda skolprestationer. Då måste arbetet koncentreras på att ge eleverna undervisning av hög kvalitet, trots många andra viktiga frågor.

Med anledning av ovanstående är förbundet därför tveksamt till om ett tydligt utpekat ansvar för det brottsförebyggande arbetet ska läggas på skolan. Det finns idag redan tydliga bestämmelser i skollagen kring både trygghet och studiero samt skriftligt dokumenterat kvalitetsarbete. Kvalitetsarbetet omfattar redan idag många olika områden, vilka blir allt fler utifrån nya bestämmelser i författningarna för skolan. Förbundet anser därför att det bör övervägas om det inte är möjligt att hantera frågan inom ramen för just bestämmelserna om trygghet och studiero i redan befintligt kapitel i skollagen. Vissa nya bestämmelser, exempelvis avseende krav på polisanmälan, kan mycket väl införas i kapitel 5.

Förbundet går närmare in på de olika förslagen nedan och kommenterar dessa med de kapitelrubriker som används i betänkandet.

Synpunkter på utredningens olika förslag

16.2 Det finns behov av ett nytt kapitel i skollagen

Utredningens förslag: Ett nytt 5 a kapitel införs i skollagen (2010:800) som innebär att skolväsendet ska arbeta brottsförebyggande genom att utföra vissa närmare beskrivna uppgifter samt ger skolväsendet både möjlighet och skyldighet att arbeta med vissa säkerhetsfrågor.

Friskolornas riksförbund avstyrker förslaget.

Förbundet anser att det är onödigt att införa ett nytt kapitel i skollagen som endast handlar om det brottsförebyggande arbetet. I kapitel 5 i skollagen regleras arbetet för trygghet och studiero. Där kan flera av utredningens förslag väl inrymmas i redan befintligt kapitel. Detta för att förenkla och inte ytterligare skapa nya regelområden.

16.3 Skolan ska bedriva ett kunskapsbaserat brottsförebyggande arbete

Utredningens förslag: I skollagen (2010:800) införs bestämmelser som innebär att det på alla förskole- och skolenheter ska bedrivas ett kunskapsbaserat brottsförebyggande arbete. Det betyder att alla förskole- och skolenheter ska göra en kartläggning av den brottslighet som förekommer i samband med verksamheten. Resultatet av kartläggningen ska analyseras och sammanställas i en lägesbild. Med lägesbilden som underlag ska ställning tas till behovet av åtgärder för att förebygga brott i anslutning till verksamheten och en åtgärdsplan upprättas. Minst en gång om året ska lägesbilden uppdateras och åtgärdsplanen följas upp. Arbetet ska i den utsträckning som det är lämpligt integreras med annat liknande arbete som förskolorna, skolorna och fritidshemmen är skyldiga att utföra. Huvudmannen ansvarar för att arbetet blir utfört.

Friskolornas riksförbund avstyrker förslaget.

Förbundet ser att detta innebär att ytterligare ett ansvars- och dokumentationsområde läggs på huvudmannen och rektor. I det här avseendet också ett område där det riskerar att inte finnas den kompetens som krävs för att kunna göra de lägesbilder och analyser som arbetet kräver.

Enligt BRÅ bör ett kunskapsbaserat arbete se ut så här:

”• Arbetet ska utgå från en underbyggd bild av läget och de problem med brottslighet som finns i den aktuella miljön.

• En analys ska göras av dessa problem inklusive vad som orsakar dem.

- Åtgärder ska vidtas som så långt möjligt är kunskapsbaserade och därmed har bästa möjliga förutsättningar att leda till avsedd effekt när det gäller att hantera de problem som identifierats.
- En uppföljning av arbetets resultat ska göras och utifrån den ska förnyade ställningstaganden göras. ”

Det systematiska kvalitetsarbetet som både en skolhuvudman och en skolenhet ska bedriva är i sig likartat BRÅ:s förslag, exempelvis rörande arbetet mot kränkande behandling. Men det är uppenbart att kravet på kunskap och kompetens gällande analys av lägesbilden samt vad som orsakar brottslighet på skolan liksom att vidta korrekta åtgärder mot den, inte är sådant som en rektor eller huvudman kan förväntas besitta.

Enligt Skolverket kan kartläggningen mot kränkande behandling till exempel handla om att följa upp och analysera:

- förhållanden i elevernas närmiljö och skolsituation som kan öka risken för skador, ohälsa, utsatthet och kränkningar
- trygga och otrygga platser i skolan
- risker för diskriminering och annan kränkande behandling
- de kränkingsärenden som förekommit på skolan
- orosanmälningar till socialtjänsten
- även mindre händelser som kan leda till konflikter och kriser
- eventuella hot.

Bland dessa punkter bör det också vara möjligt att inrymma ex. anmälningar om brott till polisen. I övrigt bör arbetet mot kränkande behandling liksom arbetet för trygghet och studiero vara tillräckligt för att också täcka det förebyggande arbetet mot brottslighet. Som vi angett ovan bör att samhällsinstitutioner samverka för att förebygga brott, där skolan är en av de platser där brott begås och där samverkan krävs. Men det stora ansvaret för att komma tillrätta med brottslighet och att motverka brott bör ligga där kompetensen och möjligheterna att korrekt arbeta med sådana uppgifter finns, exempelvis hos polisen och socialtjänsten. Självfallet måste då skolan samverka med dessa.

I detta sammanhang föreslås också att skolor som är särskilt utsatta för brottslighet ska få stöd i sitt förebyggande arbete. Förbundet anser som ovan framförts att en skola inte ska behöva göra någon kartläggning eller åtgärdsplan avseende det förebyggande arbetet mot brott. Förbundet anser däremot att det är av vikt att det finns stöd för särskilt brottsutsatta skolor och tillstyrker att sådant operativt stöd bör ges genom Skolverkets försorg tillsammans med övriga myndigheter.

16.3.7 Vikten av att respektera samhällets lagar och regler ska uppmärksammas i utbildningen

Utredningens förslag: I samtliga läroplaner görs ett tillägg som förtydligar att utbildningen ska förmedla och förankra respekt även för de lagar och andra regler som gäller i samhället.

Förbundet ställer sig tveksamt till förslaget.

Förbundet anser att läroplanerna i sig redan innehåller skolan ska arbeta med värdegrunden att ett sådant tillägg inte gör någon skillnad. Det handlar mer om hur skolledning och personal faktiskt förmedlar läroplanernas grundvärderingar i förskola och skola. Men om ett sådant tillägg införs i läroplanerna föreslår förbundet att ett annat ordval än "andra regler" används. Det är otydligt vad som avses. Förbundet föreslår att orden "författningar" eller "föreskrifter" används i stället. Avses i stället skolans ordningsregler framgår det redan av andra bestämmelser i skollagen.

16.4 Skolan ges ett ansvar för en beredskap att hantera allvarliga våldssituationer

16.4.1 Det ska bedrivas ett arbete för att säkerställa en beredskap att hantera allvarliga våldssituationer

Utredningens förslag: I skollagen (2010:800) införs en bestämmelse som reglerar huvudmannens ansvar att se till att det på förskole- eller skolenheten bedrivs ett löpande arbete för att säkerställa en beredskap att hantera allvarliga våldssituationer.

Förbundet tillstyrker delvis förslaget.

Förbundet anser att det är av största vikt att en förskola eller skola har rutiner för våldssituationer och säkerhetsarbete på samma sätt som för ex. brandskydd. Det bör finnas utbildning för skolledning och personal för att handskas med pågående dödligt våld liksom övningar för inrymning etc. på förskolor och skolor. Frågan är dock om det är absolut nödvändigt att reglera det i skollagen? Dels är det redan en del av det systematiska arbetsmiljöarbetet (SAM) dels innebär det återigen ytterligare detaljreglering med krav på planer som innebär ytterligare dokumentation. Förbundet ställer sig tveksamt till att regleringen om huvudmannens ansvar liksom kravet på en plan för hantering av krissituationer leder till ett bättre säkerhetsarbete.

Förbundet tillstyrker dock att en vägledning tas fram för hur arbetet kan gå till med Skolverket som samordnande myndighet.

16.5 Obehöriga personers tillträde till skolan ska begränsas

16.5.1 Skolan ska se till att obehöriga inte ges fritt tillträde till verksamhetens område

Utredningens förslag: I skollagen (2010:800) införs en bestämmelse som ålägger huvudmannen att se till att det på förskole- eller skolenheten vidtas åtgärder för att obehöriga inte ska ges fritt tillträde till verksamhetens område under tid då verksamheten pågår.

Friskolornas riksförbund avstyrker förslaget.

Förbundet är väl medvetet om att det förekommer brottslighet på skolområden på många ställen. Men vi lever i ett stort land och förutsättningarna skiljer sig i hög grad på olika förskolor och skolor. Såsom utredningen också visat på, finns redan idag möjligheter att begränsa obehöriga personers tillträde till skolan. Den vanligaste frågan i sammanhanget som förekommer i vår medlemsrådgivning är inte hur man begränsar skollokalerna mot regelrätt brottslighet, utan hur skolledningen ur ett arbetsmiljöperspektiv kan ge personal trygghet och arbetsro gentemot vårdnadshavares beteenden. Att en skolhuvudman, där behovet annars inte finns, ska tvingas vidta åtgärder genom att stänga av, låsa och inhägna skollokalerna för att stänga ute obehöriga personer kan inte vara rimligt. Förbundet anser däremot att för den skolledning som anser att det finns behov av att stänga ute obehöriga, ska det vara möjligt att göra så och att det bör förtydligas att skolan inte är en allmän plats dit alla har obehindrat tillträde. Då ska det också finnas möjlighet att finansiera sådana åtgärder, eftersom det riskerar att innebära höga kostnader med exempelvis lås och liknande. Men förbundet bedömer alltså att det inte ska finnas tvingande krav på sådana åtgärder för det fall det inte finns behov av det.

Det kan också noteras att det finns ett förslag om kameraövervakning i annan utredning som också kan ha bäring på frågan.

16.6 Skolan ges en möjlighet att besluta om undersökning av bland annat väskor

16.6.1 Möjligheten ska benämnas undersökning av väskor och andra föremål och bör regleras i skollagen

Utredningens förslag: I skollagen (2010:800) införs bestämmelser som ger rektorn inom grundskolans högstadium, anpassade grundskolans högstadium, specialskolans högstadium, gymnasieskolan och anpassade gymnasieskolan möjlighet att besluta om undersökning av väskor och andra föremål under vissa förutsättningar. Vidare anges att ändamålet med ett sådant beslut är att begränsa risken för allvarigare ordningsstörningar eller upprätthålla säkerheten i skolan.

Friskolornas riksförbund ställer sig tveksamt till förslaget.

Skälet till vår tveksamhet är att det dels handlar om tydligt integritetskränkande åtgärder för den enskilde (vilka räknas som kroppsvisitering), dels också att det innebär ett svårhanterligt rättsområde där förslaget om undersökning av väskor kräver en omfattande formalia för att tillämpa.

Förbundet kan se nyttan av att förhindra att elever tar med sig ordningsstörande och eventuellt farliga saker till avslutningar och andra festligare sammanhang. Enbart ett beslut av rektor att en sådan undersökning av väskor kan komma att ske en viss dag kan verka avskräckande för att ta med sig olovliga föremål. Men redan idag har lärare och skolledning rätt att omhänderta störande eller farliga föremål och eftersom det redan är möjligt ifrågasätter vi nödvändigheten av denna lagstiftning, som är integritetskränkande, komplicerad och kräver formella beslut av rektor såsom att exempelvis särskilt utse personal som får rätt att undersöka väskor.

16.7 Skolan ges ett ansvar att polisanmäla vid misstanke om brott

Utredningens förslag: I skollagen (2010:800) införs en bestämmelse som reglerar skolans ansvar att polisanmäla vid misstanke om att en elev har begått ett brott.

Friskolornas riksförbund tillstyrker förslaget.

Förbundet anser att utredningens förslag är välvägt och också ger möjlighet att avstå från polisanmälan när det är olämpligt eller obehövt.

Förbundet ser dock att det är elever som normalt sett är skyddsobjekt genom skollagens formuleringar. Det är självklart att en polisanmälan mot en elev som begått ett brott också är till skydd för denne på längre sikt. Men förbundet menar att alla brott på en skola bör polisanmälas, exempelvis även en lärares förmodade brott mot en elev. Det skulle innebära en ökad tydlighet gällande polisanmälan, dvs. alla brott som begås på en skola ska polisanmälas.

Förbundet vill påtala att fristående skolors medicinska del av elevhälsoarbetet lyder under patientsäkerhetslagen. Det innebär att det inte går att hänvisa till 10 kap. OSL för en begränsning av vilka brott som får anmälas, då OSL idag inte gäller för fristående förskolor och skolor. Enligt patientsäkerhetslagen får hälso- och sjukvårdspersonal som är anställda i enskild verksamhet inte obehörigen röja vad som framkommit i sådan verksamhet. Förbundet önskar ett förtydligande om begreppet "obehörigen röja" i sammanhanget ska jämföras med de sekretessbrytande bestämmelserna i 10 kap. OSL och hur detta i så fall kommer att påverka skolläkare och skolsköterska i fristående skolor och deras möjligheter att polisanmäla vid misstänkt brottslighet. Det kan lämpligen också ske i den vägledning som Skolverket ska ta fram för tillämpning av bestämmelsen.

18 Konsekvenser

Förbundet konstaterar att utredningen tycks ha glömt att det finns fristående förskolor och skolor som verkar i egen regi. Konsekvensbedömningen för skolhuvudmän gäller endast kommuner. Eftersom några av förslagen medför likartade kostnader för fristående verksamheter såsom för kommuner, men det samtidigt inte är tydligt att dessa kostnader ska räknas in i beräkningsgrunderna för bidraget/skolpengen, är det av vikt att en konsekvensutredning faktiskt också beaktar konsekvenserna för alla berörda, dvs. även för fristående förskolor och skolor på samma sätt som kommuner.

För Friskolornas riksförbund

X

Ulla Hamilton
VD

X

Gudrun Rendling
förbundsjurist